

Tiskový pořádek před 15. březnem 1939

Cenzurní opatření za zvýšeného ohrožení republiky

PAVEL ŽÁČEK

Ústavní listina Československé republiky ze dne 29. února 1920 v § 113 mj. upravovala svobodu tisku a v zásadě zakazovala předběžnou cenzuru. Odstavec 3 zmíněného paragrafu stanovil i možnost případného omezení tiskové svobody *za války nebo tehdy, vypuknou-li uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou státní formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.*² Po celou dobu existence předmnichovské republiky však z různých důvodů zůstal v platnosti několikrát novelizovaný rakouský tiskový zákon ze dne 17. prosince 1862 (zákon č. 6/1863 r. z.), který fakticky zachovával cenzuru tisku.³ Čs. parlament přijal řadu dalších zákonů a nařízení, které byly zodpovědnými státními orgány v průběhu dvacátých let aplikovány vůči mnoha projevům politického extremismu, především tiskovým aktivitám Komunistické strany Československa, československých fašistů i nacistů a sudetoněmeckých skupin orientovaných na hitlerovské Německo.⁴

POSTUP PROTI EXTREMISTICKÉMU TISKU

Nejlépe je dokumentována cenzurní praxe proti ideologickému působení a podvrtné propagandě Komunistic-

ké strany Československa (KSČ), především využívání řady paragrafů zákona na ochranu republiky z roku 1923, který prý umožňoval pravidelné *decimování komunistického tisku,*

tj. konfiskování, *jeho zastavování a častou perzekuci redaktorů a dopisovatelů revolučního tisku.*⁵

K nejostřejší formě postihu komunistického tisku – zastavování deníků

1 Tento text vznikl zkrácením dvou úvodních kapitol disertační práce *Ilegální časopis „V BOJ“*. *Odbojová organizace „Družstvo v prvním sledu“ v roce 1939*.

2 Ústavní listina zák. ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n. Srov. HRABÁNEK, Jan: *Tiskové právo československé*. Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha 1938, s. 20.

3 Tamtéž, s. 29–64. Podrobněji též PASÁK, Tomáš: Periodický tisk za nacistické okupace jako historický pramen, způsob jeho využití a výkladu v historickém poznávacím procesu. In: *Soupis legálních novin, časopisů, a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 33–39.

4 Šlo zejména o zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 300 Sb. z. a n. o mimořádných opatřeních, ve znění zákona ze dne 10. července 1933, č. 125 Sb. z. a n., zákon ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb. z. a n. na ochranu republiky, tzv. Malý tiskový zákon, tj. zákon ze dne 10. července 1933, č. 126 Sb. z. a n., zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. o obraně státu a některé další legislativní akty. K tomu srov. HRABÁNEK, Jan: *Tiskové právo československé*, a PASÁK, Tomáš: *Periodický tisk za nacistické okupace*, s. 39–42.

5 KREČ, Jaroslav – MALÁ, Irena – ŠTĚPÁN, František – VRBATA, Jaroslav: *Konfiskační praxe 1918–1938*. In: *Sborník archivních prací (dále jen SAP)*, 1966, č. 2, s. 315.

a časopisů – podle komunistické historiografie měly státní orgány Československé republiky přejít až v roce 1928. Do té doby bylo úřední zastavení vydávání extrémního levicového periodika celkem ojedinělým jevem, vztahujícím se navíc k tak výjimečné situaci, jako např. ke stannému právu vyhlášenému v reakci na prosincovou generální stávku v roce 1920 (opatření se týkalo kladenské Svobody a lounského Průboje). S odkazem na nálezkem zemského soudu trestního ze dne 27. června 1928 ve věci Rudého práva a Rudého večerníku nařídil 29. října 1928 Zemský úřad v Praze vzhledem k pokusům strany komunistické v Praze i na venkově rušit výtržnostmi průběh oslav 10. výročí založení republiky zastavení Rudého práva a Rudého večerníku na dobu jednoho měsíce.

Komunistická strana zvolila snad jediné možné řešení: náhradní vydávání ilegálního tisku. Do značné míry vnitřními spory paralyzovaná strana byla schopna v tomto prvním konkrétním případě zastavení ústředního tisku pouze udržovat informovanost strany ve volební kampani (blížily se obecní volby – pozn. aut.) nouzovými prostředky a zajišťovat předpoklady pro vydávání ilegálního tisku, letáků atd. Poté, co vedení komunistické strany převzal Klement Gottwald a jeho „bolševická“ skupina, byly preventivně připravovány technické prostředky pro vydávání ilegálního tisku, včetně zajišťování tajných tiskáren, cyklostylů, budování zvláštní kolportážní sítě a pořádání sbírek na tiskový stranický fond.⁶

Vydávání ústředního stranického tisku vycházelo z Gottwaldovy teze: *Rudé právo je nezbytným nástrojem proletariátu v jeho třídním boji proti buržoazii. Čím mohutnější a dokonalejší*

ší bude tento nástroj, tím lépe pro pracující lid. Vytvoření náhradního „nástroje proletariátu“ nebylo jednoduchou záležitostí. Jestliže se však KSČ nechtěla vzdát svého vlivu prostřednictvím propagandistického a ideologického působení, byla v podstatě nucena nahradit zastavený legální tisk jakýmkoliv způsobem. Důvodem pro vydávání ilegálního Rudého práva byla nutnost politicky informovat členy vlastním tiskem. Ovšem ideální tato forma nebyla. Ilegální vydávání Rudého práva bylo prováděno technickými obtížemi, vycházelo nejvýše dvakrát týdně a to ještě v malém nákladu. Mohlo být kolportováno jen mezi členy strany. Nemohlo nahradit deník, přesto však sehrálo důležitou roli. Bylo důkazem neporazitelnosti strany i obětavosti jejich redaktorů, dopisovatelů a kolportérů.⁷

V době třetího zákazu vydávání ústředního tiskového orgánu Komunistické strany Československa např. tištěné ilegální Rudé právo č. 8 z 4. března 1931 demagogicky tvrdilo: *Vláda, československá buržoazie, chce úplně zničit fašistickým terorem komunistický tisk, protože on jediné vede boj proti snižování mezd, bídě nezaměstnaných, proti zbídačování pracujících mas...⁸*

Na podzim roku 1933 přikročila vláda k dalšímu zastavení části komunistického tisku. V Praze vycházející Rudé právo, Pravda, Jihočeský deník a Svoboda, v Liberci vydávané Vorwärts, Internationale Arbeiterzeitung, Kämpfer byly zastaveny na tři měsíce a plzeňský Škodovák a liberecká Jugendfront dokonce na půl roku. Podle komunistické historiografie KSČ přirozeně zahájila okamžitě kroky, aby zastavené časopisy nahradila. Vedení komunistické strany vyzvalo jednotlivé obvody vedoucí, aby

se postarali o neprodlené zhotovování závodních a uličních časopisů na cyklostylech, a nařídilo zorganizovat kampaň, v jejímž rámci se měly zhotovovat protestní nápisy proti zastavování komunistického tisku.

Počátkem října 1933 začaly paralelní stranické struktury vydávat ilegální Rudé právo, časopis Stráž lidu, dále Arbeiterzeitung, Vorwärts, Mladou gardu a některá další periodika. *Stovky obětavých komunistů se vystavovaly nebezpečí pronásledování a někdy i zatčení při kolportování komunistického tisku, desítky redaktorů a tiskařů namáhavě pracovaly, aby komunistický tisk nebyl ochromen a mohl účinně bojovat proti vzrůstajícímu tlaku buržoazie a vzmáhajícímu se fašismu. Těchto bojových a pracovních zkušeností využila pak komunistická strana v plné míře v roce 1938 v boji na obranu republiky a za druhé světové války o bytí českého národa s nacistickým nebezpečím...⁹*

Československá vláda se prostřednictvím ministerstva vnitra snažila zastavit ústřední orgán KSČ Rudé právo a Haló noviny v březnu a červnu 1938, tj. ještě před finálním vyostřením konfliktu s Německem. *Po odražení pokusu zastavit Rudé právo začal cenzurní aparát na pokyn vlády zabavovat články o henleinovském teroru a zprávy odhalující plány zahraniční a domácí reakce na rozbití republiky. V důsledku této praxe bylo Rudé právo zvláště v rozhodujících zářijových dnech (2. – 24. a 29. – 30. září 1938) zabavováno téměř celé. Vláda premiéra Milana Hodži ještě 22. září 1938 rozhodla, aby podle § 10 zákona o mimořádných opatřeních bylo vydávání Rudého práva zastaveno a tiskárna zapečetěna, ježto Rudé právo přes zabavení otisklo závadná místa a je rozšiřovalo...¹⁰*

6 Tamtéž, s. 336–337.

7 Tamtéž, s. 348–349.

8 Tamtéž, s. 352–353.

9 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila: Likvidace komunistického tisku v pomnichovské ČSR (říjen 1938 – březen 1939). In: SAP, 1972, č. 1, s. 3–51.

10 KREČ, Jaroslav – MALÁ, Irena – ŠTĚPÁN, František – VRBATA, Jaroslav: *Konfiskační praxe*, s. 344–345.

RUDÉ PRÁVO

STŘEDNÍ ORGAN KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA
SEKCE KOMUNISTICKÉ INTERNACIONALY

Cena 40 hal.

Ve čtvrtek
22. září 1938.

Číslo 223.

T. G. MASARYK:

Raději v boji zemřít než žít v otroctví!

President Beneš:

«Presidentu Osvoboditeli, Vaše-
mu odkazu VĚRNÍ ZUŠTANEME!»

Upravil JAR. BŘEZINA. — Skladba administrativní EDUARD ŠTĚP. — Mužička a upravená Dr. Fialová, administrativní redakce Josef. Ševčík. — Zdobení redakční administrativní Praha-Karlín, Křižovnická ulice 15. Telefon redakce 271-22, úřadů 493-01-02. — Vychází jednou týdně (včetně). — Předplatit lze i prostřednictvím S.P.S. nebo prostřednictvím S.P.S., úřadů a telefonů S.P.S. ve všech republikách S.P.S. — Tiskárna: Národní tiskárna Praha-Karlín. — Zdobení administrativní úřad Praha 4.

**NÁŠ VOJÁK
hotov
k obraně!**

Dosud žádná odpověď Prahy

V PRAZE 21. září. — Očekává se oznámení, že odpovědí na československé vlády na domácní diplomatických zástupců Velké Británie a Republiky francouzské v Praze a vlády československé byly dosud doručeny a rovněž byl doručena, protože jed-
náci vlády a polických čestů ani stoučen.

Titulní strana cenzurou postiženého Rudého práva z 22. 9. 1938

Foto: Národní knihovna ČR

Komunistická strana Československa jako politická strana zvláštního typu zcela standardně ve své činnosti používala konspirativních metod, průběžně vytvářela paralelní struktury tak, aby za všech okolností zabezpečila svoji subverzně-politickou činnost. *Byl tady určitý ilegální aparát, který normálně vždy ve straně fungoval, ten se uvedl do pohybu a na něj se nabalili noví lidé...*¹¹ Jeho vzniku pouze zdánlivě paradoxně napomáhaly represivní zásahy státního aparátu proti komunistickému tisku. KSČ tak získala nejenom jisté organizační zázemí, ale hlavně bohatou zkušenost s vydáváním a kolportáží ilegálních tiskovin. Nebylo proto divu, že jako jediná byla v době svého největšího ohrožení na podzim 1938 a na jaře 1939 schopna poměrně pružně zareagovat a v podstatě jako celek přejít do ilegality. Tato situace se týkala také jinak poměrně nečinného stranického ilegálního tisku.

OBRANA REPUBLIKY

Na základě zákona na obranu republiky přijal parlament zákon o mimořádných opatřeních č. 131/1936 Sb. z. a n., který pro případ branné pohotovosti státu (vyhlášení mobilizace, prohlášení válečného stavu či vypovězení války) nařizoval vykonávat cenzuru a jiná mimořádná nařízení. V § 125 tohoto zákona mj. stálo: *Státní úřad bezpečnostní, jemuž se má předložit povinný výtisk, může:*

a) *zakázati vydávání nebo rozšiřování tiskoviny, jejímž obsahem by mohly být ohroženy zájmy obrany státu neb důležité zájmy republiky Československé neb jejích spojenců anebo veřejný klid a pořádek;*

b) *zakázati rozšiřování tiskoviny, při jejímž vydání nebylo dbáno podmínek*

neb omezení stanovených státním úřadem bezpečnostním nebo jejíž vydávání bylo tímto úřadem zastaveno (§ 10 zákona č. 300/1920 Sb. ve znění zákona č. 125/1933 Sb.). Je-li nebezpečí z prodlení, může z důvodu uvedeného [...] zakázati zatímně rozšiřování tiskoviny kterýkoliv státní úřad bezpečnostní.

Zároveň zákon předjímal zřízení centrálního cenzurního úřadu: *Vláda zřídí za branné pohotovosti státu ústřední cenzurní komisi a rozhodne, kterému členu vlády bude tato komise podřízena. Tato komise je povolána, aby podle rozhodnutí a pokynů členu vlády cenzuru jednotně řídila, usměrňovala, ji využívala a ji kontrolovala; členy této komise jmenuje ministerstvo národní obrany a ostatní zúčastněná ministerstva. Orgány cenzuru provádějící (dosavadní i za branné pohotovosti státu nově zřízené) jsou ve vykonávání této činnosti podřízeny přímo uvedené cenzurní komisi.*¹²

Ústřední cenzurní komise byla podle některých pramenů vytvořena již v předstihu 19. září 1938, s úkolem, aby podle rozhodnutí a pokynů ministerstva vnitra cenzuru jednotně řídila, usměrňovala, ji využívala a ji kontrolovala. Zjevně se tak stalo v souvislosti s vládním nařízením č. 177 Sb. z. a n. ze dne 17. září 1938, kterým byla pro celý obvod státu na dobu tří měsíců vyhlášena mimořádná opatření.¹³ Oficiálně se o zřízení Ústřední cenzurní komise začalo jednat až po vydání vládní vyhlášky č. 183 Sb. z. a n. ze dne 23. září 1938, kterou stát vstoupil do branné pohotovosti. Ministerstvo vnitra v dohodě s ministerstvem spravedlnosti sjednané krátkou cestou o tři dny později navrhovalo, aby vláda svým usnesením přijala tato opatření:

1. *Při ministerstvu vnitra se zřizuje ústřední cenzurní komise.*

2. *Tato komise je podřízena ministru vnitra.*

3. *Podrobnější předpisy o její organizaci, činnosti a jednání vydá ministr vnitra.*

4. *Toto opatření nabývá ihned účinnosti.*

Předsednictvo ministerské rady předložilo tento návrh na pořad schůze vlády 26. září 1938. Ta jej okamžitě projednala a přijala. Vzhledem k rychlému vývoji událostí byl výnos o zřízení Ústřední cenzurní komise č. 1 ú.c.k./1938 ministerstvem vnitra vydán teprve 29. září 1938 a podřízené úřady vykonávající tiskovou cenzuru informovány až 6. října, za pronikavě odlišných zahraničně-i vnitropolitických podmínek. Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze tehdy informoval: *Úkolem ústřední cenzurní komise je, aby podle rozhodnutí a pokynu ministra vnitra cenzuru jednotně řídila, usměrňovala, ji využívala a ji kontrolovala. Orgány cenzuru provádějící jsou ve vykonávání této své činnosti podřízeny přímo uvedené komisi, ať je to cenzura tisku /periodického i neperiodického, domácího i zahraničního/, nebo zásilek [...], telegramů a telefonních hovorů, provozu radioelektrických zařízení, divadel a filmu nebo zvukových reprodukcí zařízení.*¹⁴

Po podpisu mnichovské dohody dne 30. září 1938 nenalezlo čs. politické a vojenské velení jiné řešení než přistoupit na ultimatum čtyř evropských velmocí. Armáda a složky státní správy vyklidily v uvedených termínech čtyři stanovená pásma v českomoravském pohraničí. Do poloviny listopadu 1938 byla bezbranná republika donucena vy-

11 NOVOTNÝ, Josef: KSČ v ilegalitě (1938–1939). In: JANEČEK, Oldřich (ed.): *Z počátků odboje: 1938–1941*. Naše vojsko, Praha 1969, s. 39.

12 HRABÁNEK, Jan: *Tiskové právo*, s. 23–24; PASÁK, Tomáš: *Periodický tisk za nacistické okupace*, s. 42–43.

13 Vládní nařízení č. 177 ze dne 17. září 1938, kterým se činí mimořádná opatření pro obvod celého státu; KREČ, Jaroslav – MALÁ, Irena – ŠTĚPÁN, František – VRBATA, Jaroslav: *Konfiskační praxe*, s. 23.

14 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila: *Likvidace komunistického tisku*, s. 12; BUBENÍČKOVÁ, Růžena – HELEŠICOVÁ, Věra – MACHATKOVÁ, Raisa: *Tiskové pokyny pomnichovské republiky*. In: *Odboj a revoluce. Zprávy*, 1969, č. 1, s. 128–129.

dat další dvě pásma. Na části československého území současně vznesly nároky i vlády Polska a Maďarska.

Jak vyplývá z oběžníku prezidia Zemského úřadu v Praze z 2. října 1938, stalo se vyobrazení okleštěné Československé republiky, včetně národnostní mapy jejího obyvatelstva, předmětem prvního cenzurního zásahu pomnichovského tiskového aparátu: *Podle telefonického pokynu ústřední cenzurní komise ze dne 1. října 1938 poukazují se podřízené úřady konající prohlídku tisku, aby při tiskové cenzuře nepropouštěly vyobrazení map, kde by bylo vyznačeno národnostní rozvrstvení obyvatelstva našeho státu, nebo kde by byly zakresleny kraje, které mají býti odstoupeny cizímu státu...*¹⁵

Závažné vnitropolitické důsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. Kromě personálních změn ve vládě abdikoval 5. října 1938 prezident Edvard Beneš. Německý mocenský tlak se stal nepřehlédnutelným faktorem československé vnitřní politiky. Dne 9. října 1938 vydalo ministerstvo vnitra v návaznosti na tuto situaci další tiskové pokyny: *Kromě úředních zpráv nepřipouštěti žádné zprávy v tisku o jednání se sousedními státy. A zároveň: Jakékoliv zprávy o cestě ministra zahraničních věcí Dra Chvalkovského do Berlína a o jeho berlínských jednáních buďtež potlačeny.*¹⁶

Československo zachvátila hluboká krize, neboť s kapitulací se zhroutily veškeré hodnoty, na nichž byl vybudován liberální systém parlamentní demokracie. Během podzimní revoluce se v médiích i na veřejnosti dostalo hlasu také některým konzervativním skupinám, extrémně nacionálním a fašizujícím proudům, které se formovaly již od první poloviny třicátých let. Nebylo divu, že Ústřední cenzurní komise 13. října 1938 nařizovala: *Zprávy, které by podněcovaly k nenávisti, zášti, mstě nebo k násilnostem proti židům nebo popuzovaly vůbec proti rasové nebo náboženské příslušnosti, buďtež [...] bezpodmínečně potlačeny.*¹⁷ Čeští fašistické národní a státní pohromu pokládali za *skvělou satisfakci*.¹⁸ Oproti tomu liberálně orientovaní novináři upadli do stavu rozsáhlé paralyzující deziluze, jak to výstižně popsal sociálnědemokratický novinář Jaroslav Jelínek: *Jinak v tisku všech směrů zavládla bezradnost. Jak psát? Jak vésti své čtenáře a tedy národ? Já sám se pamatuji, jak jsme byli dlouho bezradní a dezorientováni. Máme říkat svým čtenářům, aby se smířili s novou situací, že potrvá dlouho tento stav a my že musíme jen čekat na příznivější okolnosti? Anebo máme vést národ dále proti Mnichovu a jeho koncepci neúprosným bojem? A já sám jsem si kladl další otázky: Mám považovati situaci za vhodnou, abych se postavil*

*bezvýhradně za politiku, kterou bude chtět nechtět nucena dělat tak zvaná druhá republika, anebo mám vést proti ní neúprosný boj a nabádat v novinách k němu?*¹⁹

Politické změny se staly kulisou pro novou úpravu státoprávního postavení Slovenska a Podkarpatské Rusi. I přes snahy některých demokratických politiků o narovnání poměrů Čechů a Slováků v rámci Československé republiky přistoupili pověřeni zástupci strany agrární, slovenské národní, národně sociální, Československé strany lidové, Československé strany živnostenské a Československé strany národnědemokratické 6. října 1938 na dohodu s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Československou sociální demokracii, která zpočátku stála mimo tento proces, před konkrétním projevem boje *proti marxisticko-židovské ideologii* (tj. zastavením činnosti 16. listopadu 1938) nezachránilo ani opakované přihlášení se k novému státoprávnímu uspořádání.²⁰ Rychlý vývoj směrem k autoritativní formě vlády byl završen 8. listopadu 1938 vytvořením jediného politického subjektu na Slovensku – Slovenské ľudové strany. Třetí den své existence – 9. října 1938 – zakázala slovenská autonomní vláda činnost Komunistické strany Československa na Slovensku a současně zastavila *všechny komunistický a levicový tisk*.²¹

15 Tamtéž, s. 128.

16 Tamtéž, s. 129–131. O čtyři dny později další pokyn nařizoval, že *o cestě ministra zahraničních věcí Dr Chvalkovského do Německa mohou býti uveřejňovány pouze zprávy úřední, tj. zprávy ČTK...*

17 Tamtéž, s. 130 a 135. Dne 23. října 1938 již Ústřední cenzurní komise nařizovala bezpodmínečné potlačení všech zpráv *o protizidovských výtržnostech*. K tomu srov. zejména RATAJ, Jan: O rasový národ. K proměnám českého nacionalismu v druhé republice. In: *Historie a vojenství*, 1993, č. 4, s. 80–93.

18 K tomu blíže RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát: Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Karolinum, Praha 1997, a též: Krize českého politického myšlení za druhé republiky. In: RATAJ, Jan – KLÍMEK, Antonín – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Z druhé republiky. I. Historický ústav Armády České republiky – Památník odboje*, Praha 1993, s. 6–154.

19 JELÍNEK, Jaroslav: *PÚ – Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Kvasnička a Hampl, Praha 1947, s. 27.

20 KUKLÍK, Jan: *Sociální demokraté ve druhé republice*. Univerzita Karlova, Praha 1993, s. 20–21.

21 KREČ, Jaroslav – MALÁ, Irena – ŠTĚPÁN, František – VRBATA, Jaroslav: *Konfiskační praxe*, s. 346. K politickému vývoji druhé republiky srov. GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004; GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*. Sv. XV.a. 1938–1945. Paseka, Praha – Litomyšl 2006, s. 9–166.

Prezident republiky Emil Hácha (uprostřed) a premiér Rudolf Beran (po Háchově levici) navštívili 14. prosince 1938 představení *Prodané nevěsty* v Národním divadle.

Foto: ČTK

Nový politický systém autoritativní demokracie se v tiskové oblasti projevil např. vydáním tohoto pokynu Ústřední cenzurní komise ze dne 15. října 1938:

1./ Všechny přímé i nepřímé nájezdy a útoky v tisku na osoby veřejně činné, na podniky, na jednotlivé stavy, skupiny obyvatelstva, na národnosti, náboženství a na cizí státy budtež zabaveny, zvláště je-li jejich cílem vyhrožování, osočování a jízlivé kritizování.

2./ Tiskové zprávy jednotlivců, redakcí, spolků atd., které kritizují štvavým způsobem opatření vlády nebo úřadů, nebo které se staví proti chystaným reformám a úsporám, budtež zabaveny. Oprávněné a doložené stížnosti budtež tiskovou censurou postupovány přísluš-

ným úřadům k vyšetření, po případě budtež oznámeny presidiu ministerské rady nebo úsporné a kontrolní parlamentní komisi.

3./ Kdyby se zjistilo, že některý list obchází tyto pokyny, nebo jich zneužívá a snaží se zakrytým způsobem rozšiřovati falešné zprávy, pomluvy a útoky, budiž mu dána výstraha, a nebude-li to účinkovat, budiž bezodkladně zastaven.

4./ Vyvolávání zpráv prodavači a jakákoliv reklama při prodeji novin na ulicích budiž zakázána a policejně stíhána...²²

Vydávání tiskových pokynů prezidiem ministerstva vnitra, respektive Ústřední cenzurní komisí, bylo stále častěji motivováno zahraničněpolitickými důvody. Jeden ze dvou poky-

nů dne 17. října 1938 např. stanovil, aby podřízené cenzurní orgány věnovaly pozornost časopiseckým zprávám o tom, kterak si počíná občanstvo v obsazeném území a kterak dává průchod svému smýšlení, věnovaly zvláště pozornost a nepropustily zpráv, které by mohly vésti k jitržení obyvatelstva na obou stranách delimitační čáry a k jeho vzájemnému popuzování proti sobě, zejména jsou-li při tom zúčastněné osoby uváděny jmény. Druhý pokyn z důležitých důvodů mezinárodních požadoval nepřipustit v tisku žádnou invektivu a žádnou kritiku Polska a aby všechny zprávy Polsku nepřítznivé a proti Polsku zaujaté, ať již jsou oprávněné či nikoliv, za všech okolností byly potlačeny.²³

²² BUBENÍČKOVÁ, Růžena – HELEŠICOVÁ, Věra – MACHATKOVÁ, Raisa: *Tiskové pokyny*, s. 131–132. Prezidium ministerstva vnitra 19. října 1938 důvěrným příkazem rozšířilo pokyn ve věci kritiky vlády a jejích členů: *Apostrofování vlády a jednotlivých členů vlády, zvláště jde-li o dvojsmyslné nebo potouchlé narážky, podléhá konfiskaci. Uvádění jmen členů vlády, kromě v úředních zprávách nebo v souvislosti s věcným referováním, není rovněž přípustné.*

²³ Tamtéž, s. 132–133.

PROTI KOMUNISTŮM

Dne 20. října 1938 oznámila Československá tisková kancelář úřední zastavení činnosti Komunistické strany Československa v zemi České a Moravskoslezské. Výměr ministerstva vnitra byl prostřednictvím prezidií zemských úřadů v Praze a v Brně ještě téhož dne doručen obvodním, oblastním, místním, okresním a krajským organizacím KSČ i ústředí. Zdůvodnění bylo stručné: *KSČ jest sekci komunistické internacionály v Moskvě, jejímž programem jest zavedení diktatury proletariátu a násilná změna státní formy. Uplatňování tohoto programu ohrožuje zejména za nynějších změněných poměrů dosavadní formu státní a není proto další existence této strany jako státu nebezpečně přípustná...* Zároveň výměr nařizoval provedení domovních prohlídek v místnostech jmenovaných organizací a v soukromých bytech jejich vedoucích představitelů...²⁴

Zákaz činnosti sice ještě neznamenal totéž co akt formálního rozpuštění, navíc komunistické straně zůstalo např. její parlamentní zastoupení, fakticky však byla nucena převést svou politickou práci na ilegální platformu. České úřady v podstatě KSČ umožnily dostatečně dlouhou přípravu k přechodu do konspirativních struktur. Pokyny pro přechod do ilegality vedení komunistické strany vydalo bezprostředně po mnichovských událostech, její jednotlivé orgány postupovaly podle metodiky získané a zpracované na základě zkušenosti z první poloviny třicátých let: *...budovat malé nové organizace, nezapojovat nebo jinam přemístit veřejně známé soudruhy, kontakty jednotlivých stupňů provádět přes instruktorský sbor, chránit vedoucí soudruhy a prová-*

*dět styk spojkami, do přepážek zapojovat nestraníky – hlavně malé obchodníky a živnostníky, u nichž větší provoz lidí není nápadný – vybudovat technickou základnu pro noviny, byty a hlásky atd. s tím, že jednotlivé oblasti budou přísně odděleny. Výstavba ilegality nebyla samoučelným procesem a vždy vyplývala z postupu buržoazního „nepřítele“. Je třeba připomenout, že smysl ilegality komunistů se značně odlišuje od ilegality zpravodajské, vojenské nebo diverzní. Zde jde o zabezpečení masové politické práce strany, která je zakázána, o neustálé ovlivňování veřejného mínění, o orientování a nepřetržité vedení mas nejrůznějšími formami.*²⁵

Komunistická historiografie vývoj KSČ během podzimu roku 1938 posléze zhodnotila takto: *To, že vedení strany začalo velmi záhy po Mnichovu promýšlet a organizovat ilegální formy práce, se ukázalo jako velmi prozíravé. Rozpouštěcí výnos ministerstva vnitra z prosince 1938 zastihl stranu již částečně připravenou. Likvidoval sice poslední prvky její legality, tj. parlamentní zastoupení i zastoupení v samosprávných orgánech a závodních výborech, avšak ilegální organizace strany byla již v plném proudu. Budovala se ilegální krajská a okresní vedení KSČ, zabezpečovala se spojení, ilegální byty, přepážky, finance pro tisk a propagandu, papír, barvy, tiskárny...*²⁶

Ještě 20. října 1938 pražské policejní ředitelství zastavilo vydávání těchto v Praze vycházejících komunistických časopisů: *Rudé právo a všechna vydání, Haló noviny a všechna vydání, Odboj pracujícího venkova, Ostravský dělnický deník, Svoboda, Moravská rovnost, Tvorba, Rozséváčka, Jednota lidu, Karpatsche Volkszeitung, Die Welt am Morgen a Die Welt am Abend.*²⁷ Následujícího dne byly zastaveny

časopisy Lidová samospráva a Světový rozhled; později následovaly všechny na komunistickou stranu orientované časopisy jako Maják, Svět sovětů, Praha-Moskva, Roentgen, Učitelské noviny, Odborové rozhledy, Časopis mladých – Hej rup a některé další. Identické opatření se dotklo tiskovin KSČ na Moravě, a to zejména časopisů Nezávislá politika a Tribuna (Brno), Moravské Slovácko (Hodonín), Havíř, Tribuna kovodělníků a Magyar Nap (Moravská Ostrava) stejně jako časopisu Okno do světa a Nový obzor. Ministerstvo vnitra na základě důvěrných informací zjištěných orgány pražského policejního ředitelství nepovolilo ani *svépomocnou akci* zaměstnanců tiskárny J. Hoffmanna, kteří chtěli po zastavení komunistického tisku vydávat nový časopis (deník) Naše noviny a Večerní Naše noviny. Podobně nebylo povoleno ani vydávání dalších nově ohlášených časopisů, jako Nový Var, Svět slovem i obrazem, Nový odborový obzor atd.²⁸

Dne 15. listopadu 1938 rozeslalo prezidium Zemského úřadu v Praze přednostům okresních úřadů, politických expozitur, policejních ředitelství, státních policejních úřadů a státní policejní expozitury v Polici nad Metují přísné důvěrné oběžník, který sjednocoval postup proti jakékoliv politické činnosti členů bývalé komunistické strany, včetně sledování tisku vydávaného *levě orientovanými kruhy vůbec*:

Dne 20. října 1938 zastavena byla činnost Komunistické strany Československa. Protože jmenovaná strana s tímto úředním zákrokem počítala a učinila již některé přípravy pro tento případ, lze očekávat, že se pokusí uvíjeti další ilegální činnost. To se může

24 TOMÁŠEK, Dušan: *Deník druhé republiky. Naše vojsko – Český svaz protifašistických bojovníků*, Praha 1988, s. 51.

25 NOVOTNÝ, Josef: *KSČ v ilegality*, s. 34–39.

26 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila: *Likvidace komunistického tisku*, s. 5.

27 Tamtéž, s. 12–13.

28 KREČ, Jaroslav – MALÁ, Irena – ŠTĚPÁN, František – VRBATA, Jaroslav: *Konfiskační praxe*, s. 346; BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila: *Likvidace komunistického tisku*, s. 13–14.

díti buďte přímo konáním tajných schůzek bývalých členů strany, vyvoláváním demonstrací a stávek, vydáváním ilegálních letáků, brožur, periodických tiskopisů atd. a tajným rozšiřováním jich, po případě i rozhazováním, dále rozšiřováním komunistické literatury, po případě i v obalech, opatřených nezávadným názvem, nepřímou pak vstupem členstva do jiných politických stran neb organizací, které se pokusí buďto rozložit, nebo nenápadně ovládnouti. [...] Protože jakákoliv činnost komunistická jest právě v dnešní době naprosto nežádoucí a vzhledem k zastavení činnosti strany i nepřijatelná a trestná, upozorňuji [...] podřízené úřady se žádostí, aby výše zmíněné akci věnovaly co nejbědlivější pozornost.

Zejména třeba sledovati, zda skutečně všechny politické organizace komunistické zastavily svou činnost, či zda snad úřední zákaz neobcházejí. [...] Důvěrně schůze komunistických činovníků buďtež pozorně sledovány. [...] Dále bylo by radno věnovati zvýšenou pozornost i činnosti nepolitických spolků (družstev), které sice nevystupují navenek z taktických důvodů jako organizace komunistické, ale jejichž členstvo převážně tvoří stoupenci bývalé komunistické strany a které lze proto označiti za tzv. její okrajové složky [...]

Bude nutno věnovati také zvýšenou pozornost tisku, aby jeho pomocí nebyla udržována a podporována komunistická ideologie a činnost.

Budiž proto sledován v prvé řadě periodický tisk okrajových, nepolitických složek komunistické strany (organizací odborových, tělovýchovných a sportovních, družstevních atd.), jejichž činnost dosud zastavena nebyla. Jakmile se v takovémto tisku zjistí články a zprávy, jež mají sloužiti k propagaci stranické, nebo mají vůbec ráz politický,

event. rozvratný, nebo jsou určeny k podpoře zakázané činnosti strany [...] budiž sem o tom ihned podána zpráva, aby mohlo býti neprodleně zaujato stanovisko k otázce zákazu tohoto periodického tisku.

Stejná pozornost s hlediska zamezení komunistické činnosti budiž však věnována a stejně budiž postupováno i pokud jde o periodické tiskopisy, vydávané levě orientovanými kruhy vůbec.

Vyskytly se již případy, že byly legálně vydány brožury a letáky, sloužící propagaci komunistické [...] Proti vydavatelům a původcům takových tiskovin budiž zakročeno s největší přísností, poněvadž dopustili se přestoupení zákazu činnosti komunistické strany. Tiskárna budiž pak upozorněna na uvedený platný zákaz a písemně varována, aby přijímáním a prováděním tisku tohoto druhu nenapomáhala překročiti úřední zákaz, a budiž jí pohroženo, že v případě opakování bude také proti tiskárně nejpřísněji zakročeno, zejména dle § 10 odst. 2 zákona o mimořádných opatřeních ze dne 10. července 1933 čís. 125 Sb. z. a n.

Samozřejmě tím přísněji nutno zakročovati proti ilegálně vydaným tiskovinám sloužícím účelům komunistické agitace. Po původci a tiskaři takovýchto tiskovin ilegálních budiž pátráno s největší energií a proti nim i rozšiřovatelům zakročováno s obzvláštní přísností. Proti tiskaři takového ilegálního tiskopisu budiž zakročeno dle výše uvedeného zákonného ustanovení neprodleně, bez jakékoli předchozí výstrahy...²⁹

CENZURA POKRAČUJE

Čs. strana sociálně demokratická jako jedna z nejsilnějších předmnichovských koaličních stran zvolila

v nastalé situaci následující východisko: 25. října 1938 vystoupil její výkonný výbor ze Socialistické internacionály a zároveň navrhl založit stranu novou, která by sdružovala veškerý pracující lid. Dala tak podnět ke vzniku loajálně opoziční Národní strany pracujícího lidu (později Národní strana práce).³⁰ Pozadu nezůstalo ani předsednictvo republikánské (agrární) strany, které počátkem listopadu 1938 pověřilo svého předsedu Rudolfa Berana jednáním o vytvoření nové národní strany založené na „občanském, nesocialistickém“ principu.³¹ Úspěšná jednání vyvrcholila 18. listopadu 1938 ustavením Strany národní jednoty. V jejím rámci se sjednotily všechny české nacionálně orientované strany a politické proudy, včetně některých fašistických (republikánská strana, Národní sjednocení, živnostenská strana, Národní liga, Národní obec fašistická, Akce národní obrody a později i lidová strana) a část národních socialistů.³²

V životě pomnichovské republiky se postupem času prosazovaly atributy autoritativního systému, situace však přesto nebyla tak vyhrocená, aby nemohla vzniknout opoziční strana. Na ustavujícím sjezdu Národní strany práce 11. prosince 1938 vystihl ve svém expoze rozporuplnost situace dosavadní předseda sociálnědemokratické strany Antonín Hampl. Označil sice nový politický subjekt za nutný orgán kontroly, bez níž by se o demokratickém způsobu vládnutí nedalo vůbec mluvit, odmítající třídní boj i jakoukoliv ideologii vzájemné nenávisti a potírání, ale zároveň od počátku nabízel loajální spolupráci vládní straně.³³

29 Tamtéž, s. 16–17.

30 Podrobněji KUKLÍK, Jan: *Sociální demokraté*, s. 9–57.

31 TOMÁŠEK, Dušan: *Deník druhé republiky*, s. 69.

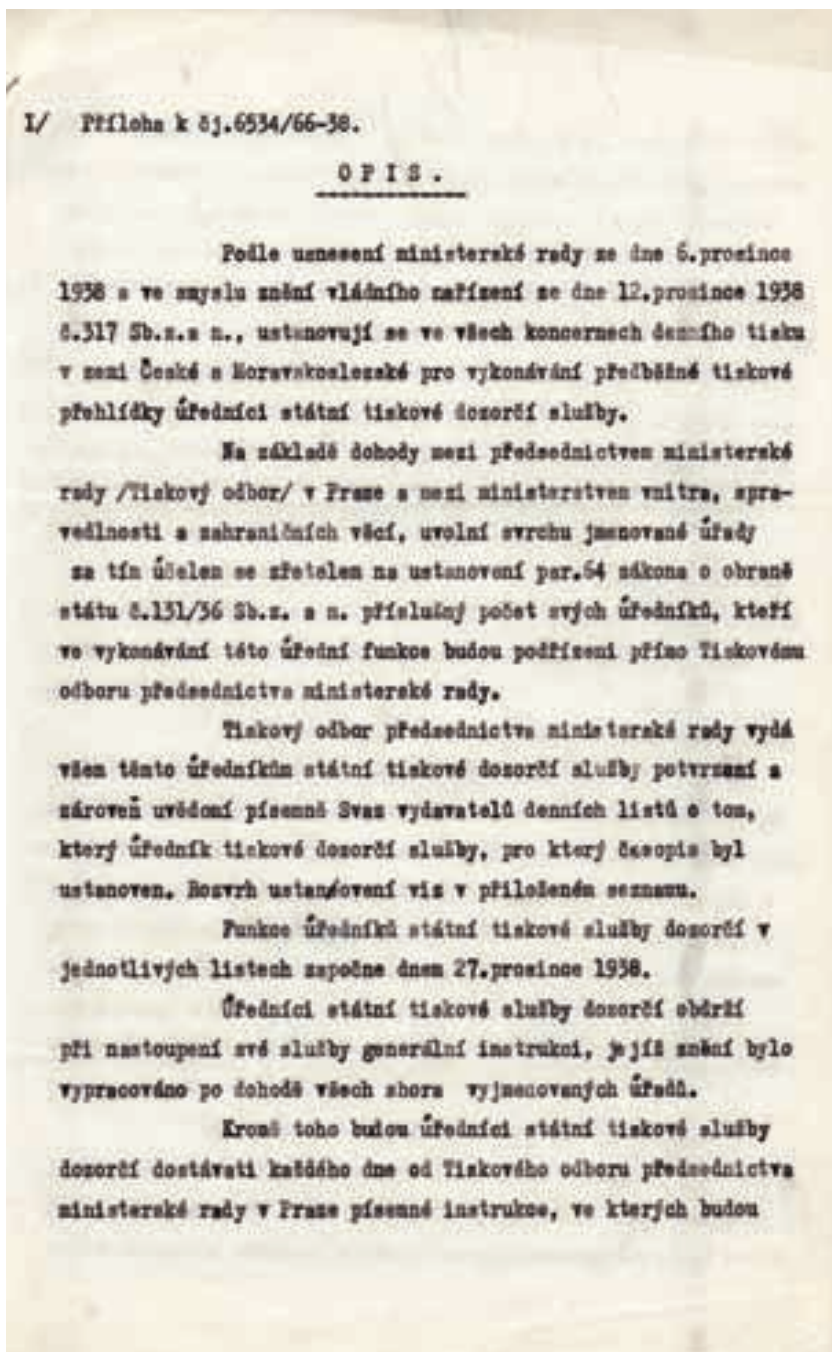
32 Bližší GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Pomnichovská krize a vznik Strany národní jednoty*. In: *Český časopis historický*, 1992, č. 3, s. 365–393.

33 KUKLÍK, Jan: *Sociální demokraté*, s. 58.

Proces totalitarizace pokračoval nyní již spíše formální autodestrukcí parlamentní demokracie na schůzi poslanecké sněmovny a senátu 17. listopadu 1938. Na zasedání samozřejmě chyběli poslanci Sudetoněmecké strany, němečtí sociální demokraté a někteří komunisté. Rozhodující politické síly s odkazem na rychlý vývoj vnitropolitické situace požadovaly urychlenou změnu ústavy, volbu nového prezidenta a zejména přijetí zmocňovacího zákona. Dokonce i místopředseda senátu Václav Klobáček v Českém slově 20. listopadu požadoval: *Národ si přeje silnou ruku a byl bych více než zklamán, kdyby se teď neukázala [...] Diktatura jednotlivce je nemožností, nutnou je diktatura veřejného zájmu, a té se musí podrobovat strany i noviny.*³⁴ Dne 23. listopadu vyšel ve Sbírce zákonů a nařízení ústavní zákon č. 299 o autonomii Slovenska a 16. prosince 1938 č. 328 o autonomii Podkarpatské Rusi.³⁵ Československo se změnilo na Česko-Slovensko.

Koncem listopadu 1938 byl prezidentem Česko-Slovenska zvolen dosavadní prezident Nejvyššího správního soudu dr. Emil Hácha. Proti hlasovali pouze poslanci a senátoři Komunistické strany Československa. Dne 1. prosince 1938 státní prezident jmenoval novým ministerským předsedou předáka Strany národní jednoty Rudolfa Berana.³⁶

Během „podzimní revoluce“ se v médiích do popředí dostávali zejména novináři z listů republikánské (agrární) strany či listů na této straně závislých. V čele tiskové skupiny Národní jednoty stanul šéfredaktor deníku Venkov a mluvčí premiéra Berana Rudolf Halík, který se snažil spolu s dalšími členy tiskové komise

Nařízení zavádějící dnem 12. prosince 1938 předběžnou cenzuru

Foto: NA

34 DOUDĚRA, Karel: *Republika na úvěr*. Novinář, Praha 1987, s. 184.

35 Ústavní zákon č. 299 ze dne 22. listopadu 1938 o autonomii Slovenskej krajiny a Ústavní zákon č. 328 ze dne 22. listopadu 1938 o autonomii Podkarpatské Rusi. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského z 23. listopadu 1938 a 16. prosince 1938*, s. 1161-1164 a 1199-1200. K hlasování srov. TOMÁŠEK, Dušan: *Deník druhé republiky*, s. 84.

36 Srov. např. TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: *Causa Emil Hácha*. Themis, Praha 1995, s. 7n.

Antonín Hampl (1874–1942), předseda Československé sociálně demokratické strany dělnické a od prosince 1938 předseda Národní strany práce. Zatčen nacisty 6. 5. 1941 a 17. 5. 1942 popraven v Berlíně. Foto: ČTK

strany (Kahánek, Křemen, Chalupa, Crha, Scheinost, Ausobský, Krychtálek ad.) ovládnout rozhodující pozice v českém tisku.³⁷

Ministerská rada se 6. prosince 1938 usnesla, že *předběžná tisková přehlídka* bude nadále vykonávána prostřednictvím úředníků tiskové dozorcí služby. Tito úředníci dosazení do všech koncernů denního tisku v zemích České a Moravskoslezské svoji funkci napříště plnili přímo v redakcích denních listů. Dohoda tiskového odboru předsed-

nictva ministerské rady s ministerstvy vnitra, zahraničí a spravedlnosti vyústila v těžko splnitelný požadavek, aby tisková dozorcí služba byla zřízena se zřetelem k potřebám denního tisku. Účelem tohoto opatření jest uplatnění v praxi dozorcí služby tiskové ohled k potřebám rychlé novinářské práce a usnadnění listům normální postup redakčních prací. Proto se zároveň touto novou organizací dozorcí služby tiskové uskutečňuje revise až dosud vydaných pokynů a směrnic pro tiskovou službu

dozorčí, které byly vydány Ústřední censurní komisí. Zachovávají se pouze ta ustanovení, která jsou s hlediska státní potřeby nezbytná. Při tom se podotýká, že ústřední vedení tiskové služby dozorcí bude stále revidovat potřebnost všech těchto opatření a bude je postupně nově upravovat aneb i odvolávat na základě zkušeností z praxe nabytých. Spíše než o nějaké „ohledy“ vůči tisku šlo o snahu vlády centralizovat jeho řízení do svých rukou. Proto bylo vedení tiskové dozorcí služby sou-

37 PASÁK, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvek k dějinám KSČ*, 1967, č. 1, s. 53.

Zdeněk Schmoranz (1896–1942), agrární novinář a politik, přednosta tiskového odboru předsednictva ministerské rady ČSR v letech 1934–1939. Jako organizátor protinacistického odboje byl v srpnu 1939 zatčen gestapem a odsouzen k trestu smrti. Popraven v Plötzensee 19. srpna 1942.

Foto: ČTK

středěno do tiskového odboru předsednictva ministerské rady.³⁸

Po předchozí diskusi přijal 15. prosince 1938 parlament na dva roky vládní návrh ústavního zákona o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů a o mimořádné moci nařizovací.³⁹ Národní shromáždění zvolené v posledních předmnichovských volbách tímto

krokem potvrdilo definitivní demontáž československého demokratického ústavního systému. Zároveň vláda vydala nařízení, kterým na tři měsíce omezila svobodu tisku, svobodu spolčovacích a shromažďovacích.⁴⁰

Definitivní úprava tiskového pořádku byla stanovena 19. prosince 1938, kdy ministerská rada Zdeněk Schmoranz, vedoucí tiskového odboru před-

sednictva ministerské rady, vydal „Pokyny pro úředníky tiskové dozorní služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky“. V interním dokumentu byla s předstihem publikována charakteristika nového poslání tisku, prezentovaná ministerským předsedou Beranem 22. prosince 1938 v rámci vládního prohlášení: *Tisku náleží poslání tvůrce veřejného mínění*

38 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – HELEŠICOVÁ, Věra – MACHATKOVÁ, Raisa: *Tiskové pokyny*, s. 151; PASÁK, Tomáš: Český periodický tisk na počátku okupace ve světle cenzury a jejích opatření. In: *Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et Historica 5. Z pomocných věd historických III*. Praha 1975, s. 156.

39 Ústavní zákon č. 330 ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského z 17. prosince 1938*, s. 1205. K návrhu zákona a diskusi stručně TOMÁŠEK, Dušan: *Deník druhé republiky*, s. 111–114.

40 Vládní nařízení č. 317 ze dne 12. prosince 1938, kterým se činí mimořádná opatření pro obvod celého státu. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského z 12. prosince 1938*, s. 1187–1188.

Jeden z řady dokumentů vztahujících se k činnosti Ústředí tiskové dozorcí služby

Foto: NA

stejně jako všichni ostatní státní úředníci, si měli být především vědomi úkolu našeho tisku, řídit se Beranovým hlediskem, aby tak mohli vládě pomáhat naplniti její poslání pokud jde o tisk.

S odkazem na další tříměsíční prodloužení mimořádných opatření Pokyny upozorňovaly na možnost omezit vydávání a rozšiřování periodických i neperiodických tiskopisů nebo podřídit jejich vydávání a rozšiřování zvláštním podmínkám, ... např. stanovit, že tiskopis musí [...] býti předložen před rozšiřováním, že nesmí býti kolportován, veřejně vypěšován apod.

Schmoranzova směrnice v úvodu reflektovala dosavadní zkušenosti s cenzurou: Vzhledem k mimořádnému významu tisku jest samozřejmé, že již před vyhlášením platnosti mimořádných opatření bylo nutno udílet tiskovým úřadům, provádějícím tiskovou přehlídku směrnice a pokyny, aby nepropouštěly zpráv, jež by mohly náš stát poškoditi, i když zdánlivě zprávy ty by neobsahovaly skutkové podstaty trestního činu. Směrnice tyto vydávalo ministerstvo spravedlnosti v dohodě s ministerstvem vnitra. Státní zastupitelství a státní bezpečnostní úřady řídily se při tiskové přehlídce těmito směrnici.

Důvody, které k vydávání těchto tiskových pokynů a směrnic vedly, byly druhu nejrůznějšího, ježto uveřejněním některých zpráv v tisku mohla býti poškozena nejrůznější odvětví státní správy. V prvé řadě přicházely ovšem v úvahu zájmy obrany státu...

Aktuální „státní zájem“ byl zdůvodněn následovně: Politické události posledních měsíců měly dalekosáhlý vliv na celý veřejný život v česko-slovenském státě. Časopisy byly postaveny před dalekosáhlé nové události, o nichž pojednávaly často jen ze svého zájmového hlediska. Klidné soužití různých vrstev obyvatelstva, odlišného politického přesvědčení, národností a rasy v našem státě i změněné vztahy našeho státu vůči

a národního charakteru. Proto má stát nejen právo, ale i povinnost upravovat poměry v tisku z hlediska vyšší své

potřeby a zavést v něm přísné mravní, věcné, politické a kulturní odpovědnosti.⁴¹ Úředníci tiskové dozorcí služby,

41 PASÁK, Tomáš: Český periodický tisk, s. 155.

státům ostatním, především pak vůči sousedům vyžadují, aby v tisku bylo dbáno největší opatrnosti a aby nikde nebyl způsobem jeho psaní dotčen zájem státní.

Úředníkům tiskové dozorcí služby směrnice nařizovaly:

V zájmu vnitřního klidu a pořádku je třeba přihlížeti k tomu, aby referování tisku bylo přizpůsobeno tak, aby zprávy, jak co do tiskové úpravy /zejména nadpisy/, tak i co do obsahu, nebyly takového druhu, aby mohly vzbuditi ve čtenářích pobouření nebo neklid. Z těchto důvodů a také proto, aby bylo zabráněno šeptané propagandě, bude třeba, aby vládní důvěrníci přesně dbali toho, aby časopisy zaplňovaly eliminovaná místa novou sazbou tak, aby se na prvních stránkách i uvnitř listu neobjevovala bílá místa. Dle směrnic, které v tomto směru vydala již dříve Ústřední censurní komise, mohou redakce časopisů nahraditi taková eliminovaná místa zprávami Česko-Slovenské tiskové kanceláře s označením „poslední zprávy ČTK“. V této souvislosti je třeba ještě poznamenati, že některé resortní úřady a státní podniky dodávají našemu tisku rozmnožované zprávy za účelem informace. Jsou to zejména přehledy cizozemského tisku, vydávané ministerstvem zahraničních věcí, ohlas cizozemského tisku, vydávaný ČTK aj. Ježto jde v těchto případech pouze o službu informační, mohou tyto zprávy, jsou-li závadné nebo nevhodně upraveny, býti rovněž z tisku eliminovány.

Pokud jde o zprávy, týkající se úřední působnosti presidenta republiky, předsedy vlády, členů vlády nebo vlády jako celku, budiž dbáno toho, aby zprávy tyto nebyly předčasné, případně, aby jimi nebyl vykonáván předem vliv nebo nátlak na zamyšlený počin nebo roz-

hodnutí těchto ústavních činitelů. V tom směru bude třeba, aby se tisk omezil buď pouze na zprávu úřední, anebo aby úředník tiskové dozorcí služby v jednotlivých případech před uveřejněním zprávy tohoto druhu vyžádal si souhlas dozorcího úřadu nebo případně i příslušného úřadu resortního. Útoky na vyjmenované vládní činitele a nepříznivé kritiky jejich činnosti v tisku jsou rovněž nepřijatelné.

Bedlivou pozornost je třeba věnovati zprávám, případně referování tisku o otázkách zahraničně-politických. V tomto směru budiž vedoucí zásadou, že referování tisku nesmí se odchýlovati od základních směrnic zahraniční politiky státu.

Stejným způsobem je třeba, aby bylo upraveno referování tisku o otázkách národohospodářských a ve věcech státních financí...

Směrnice dále vypočítávala nejdůležitější pokyny Ústřední cenzurní komise pro tiskovou cenzuru, jejichž platnost i nadále trvala. V jejím závěru stálo: V tomto všeobecném pokynu nelze ovšem taxativně vyjmenovati všechny případy, na které se může výkon dozorcí služby tiskové vztahovat. Proto bude zavedena stálá /denní/ informační služba pro úředníky tiskové služby dozorcí, ve které jim budou oznamována rozhodnutí vlády nebo stanoviska ústředních úřadů a vojenských míst k jednotlivým aktuálním otázkám, aby mohli podle nich výkon své služby upravovati... Povinností úředníků tiskové dozorcí služby posléze bude, aby buď kartáčový výtisk, nebo první exemplář každého vydání časopisu, zaslali co nejdříve tomuto oddělení Tiskového odboru předsednictva ministerské rady.⁴²

Dne 21. prosince 1938 ministerstvo vnitra – s odkazem na usnesení mi-

nisterské rady ze 6. prosince 1938 – svým výnosem sdělilo podřízeným úřadům, že nadále po dobu mimořádných opatření [bude] předběžná tisková cenzura denního tisku v Praze, v Plzni, Brně, v Mor. Ostravě, Olomouci a Přerově vykonávána přímo v koncernech, příp. redakcích denně vycházejících časopisů podle připojených pokynů úředníky tiskové dozorcí služby a to počínajíc 28. prosincem 1938. Doporodná informace doplňovala, že ... tato nová úprava tiskové cenzurní služby se týká pouze deníků, kdežto pokud jde o všechny ostatní tiskopisy, zůstávají plně v platnosti dosavadní předpisy o provádění předběžné cenzury a dozoru nad ní. Nedotčena zůstávají rovněž všechna právní ustanovení o provádění normálních tiskových přehlídek, předkládání povinných výtisků atd. a to ohledně všech tiskopisů včetně deníků.⁴³

Na základě § 8 vládního nařízení č. 355 ze dne 23. prosince 1938 o politických stranách rozhodla vláda o rozpuštění KSČ v zemi České a Moravskoslezské.⁴⁴ Rozpuštění nabylo platnosti uveřejněním vyhlášky ministerstva vnitra ze dne 27. prosince 1938 v Úředním listě republiky Česko-Slovenské č. 298 dnem 28. prosince 1938.⁴⁵ V návaznosti na tento akt úřady zakázaly vydávat již zastavené časopisy KSČ; obdobně dopadla i některá další periodika komunistické straně blízkých masových organizací a spolků. Veškerá represivní opatření proti komunistickému a dalšímu levicovému tisku se samozřejmě odrazila i v personální oblasti. V prosinci 1938 Syndikát čs. novinářů konstatoval, že ze 120 propuštěných novinářů byla jedna čtvrtina komunistů.⁴⁶

42 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – HELEŠICOVÁ, Věra – MACHATKOVÁ, Raisa: *Tiskové pokyny*, s. 148–156.

43 Tamtéž, s. 158.

44 Vládní nařízení č. 355 ze dne 23. prosince 1938 o politických stranách. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského z 27. prosince 1938*, s. 1249–1250.

45 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila: *Likvidace komunistického tisku*, s. 5.

46 KREČ, Jaroslav – MALÁ, Irena – ŠTĚPÁN, František – VRBATA, Jaroslav: *Konfiskační praxe*, s. 347; BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila: *Likvidace komunistického tisku*, s. 7, 22.

Do konce roku 1938 podle neúplných údajů zaniklo na 1900 ústředních i regionálních periodik z celkového počtu 3933.⁴⁷ Mezi nimi např. Pražské noviny, německy psané Prager Presse, Bohemia, na Slovensku Ludová politika, Robotnícke noviny, Slovenský hlas a Slovenský denník aj.⁴⁸ Opozičním novinářům tak stále ubývalo legálních možností publikovat. Dočasně přežívalo Sychravovo Národní osvobození, legionářský Čin, Peroutkova Přítomnost, Svět v obrazech, Naše cesta a některé další časopisy.⁴⁹

Tiskový odbor předsednictva ministerské rady 12. ledna 1939 aktualizoval všechny až dosud vydané tiskové pokyny. Přísně důvěrný „Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku“ byl strukturován do deseti částí; jejich výčet ukazuje politické priority vlády v oblasti cenzury (I. Trestné činy, II. Vyloučená místa, III. Úřední zprávy, IV. Vládní činitelé, V. Zahraniční politika, VI. Odstoupená území, VII. Jednotlivé země republiky, VIII. Hospodářské věci, IX. Vojskové věci a X. Různé).

V úvodu směrnice úředníkům tiskového dozoru opět nařizovala: *Potlačujte všechny zprávy, články, stati a obrázky, jakož i inzeráty, jejichž obsahem a uveřejněním byl by spáchán veřejnožalobní trestní čin a jejichž rozšiřování nutno v zájmu veřejném zabrániti. Mějte zřetel na zákonná trestní ustanovení, zejména zákon na ochranu republiky.* Na základě dosavadní zkušenosti II. bod stanovil: *Potlačujte zprávy, které svým obsahem nebo úpravou, zejména svými nadpisy mohly by ve čtenářstvu buditi pohoršení nebo*

neklid. Vyloučená místa necht časopisy zaplní novou sazbou [...] Požádejte, aby všechny křížovky, rébusy a hádanky, uveřejněné v listech, byly úředníkům tiskové dozorcí služby předkládány k revisi s příslušným správným rozluštěním.

Obsah následujícího III. bodu byl při vši stručnosti neméně závažný: *V pochybných případech jest propustiti vždy jen zprávy úřední, zprávy soukromé jen po dotazu a se souhlasem ústředí tiskové dozorcí služby.* Navazoval na něj i začátek další pasáže, věnovaný vládním činitelům druhé republiky: *O úřední působnosti a počinech prezidenta republiky, předsedy vlády i vlády jako celku a vládních činitelů vůbec lze propustiti jen zprávy úřední...*

Nepřekvapily ani požadavky, které do směrnice zjevně prosadilo ministerstvo zahraničních věcí: *Jest dbáti, aby referování tisku neodchylovalo se od základních směrnic zahraniční politiky státní, vytýčené vládou. Potlačiti jest všechny přímé i nepřímé nájezdy a útoky proti cizím státům a jejich hlavám [...] Potlačiti jest zprávy, které by mohly rušit dobrý poměr ČSR k jiným státům...* Poněkud jinou dikci, ale stejnou závažnost měl požadavek na vedoucí představitele českých a moravskoslezských listů: *Požádejte pp. šéfredaktory, aby listy zastavily polemiky, kritiky a výpady proti Slovákům a slovenským vládním činitelům.*

V poslední kapitole si cenzura samozřejmě vyhradila právo aktuálně reagovat na možný vývoj zahraničněpolitické či vnitropolitické situace i do budoucna: *V jednotlivých konkrétních případech jsou a budou vydávány*

*zvláštní konkrétní pokyny, jejichž platnost pomijí ukončením případu...*⁵⁰

Oběžník Zemského úřadu v Praze z 19. ledna 1939 informoval o dalších tiskových pokynech Ústřední cenzurní komise. Jeden z nich („Otisky ilegálních letáků a prohlášení s podpisy velkostatkáře Lobkowicze a Dr Hlávky“⁵¹) důrazně požadoval *potlačení zcela konkrétního letáku: Přetisky letáku nebo prohlášení, vydaného ilegálně a podepsaného mimo jiné velkostatkářem Lobkowiczem a Dr Hlávku, budtež při tiskové cenзуře bezpodmínečně potlačeny.*⁵²

POD NĚMECKÝM TLAKEM

Zlom v životě druhé republiky znamenala návštěva česko-slovenského ministra zahraničních věcí v Berlíně 21. ledna 1939. František Chvalkovský se domníval, že se říšskému kancléři pochlubí všemi změnami, kterých pražská vláda dosáhla. Hitler vyhrocoval situaci a mj. požadoval důkladnou očistu od zastánců *Benešových tendencí*, z českých novin prý má dojem, jako by lidé čekali na nějaký zázrak, a vyhrožoval *zásahem v první vteřině*, pokud by vycítil jenom *zdání nebezpečí*. Hitlerovi samozřejmě nemohly vyhovovat jakékoliv politické a společenské změny v okleštěné republice: *Dokud se v Česko-Slovensku neuzná, že osud Česko-Slovenska je spojen s Německem materiálně, prostorově, hospodářsky atd., není jiné řešení. Bylo by šílenstvím myslet si, že v Praze se ještě dnes může dělat světová politika. Česko-Slovensko samo žít nemůže [...] Je jenom jediné řešení, a to je nejužší soužití s Německem.* Šokovaný ministr požadoval tři měsíce k zjed-

47 PASÁK, Tomáš: *Český periodický tisk*, s. 157.

48 TOMÁŠEK, Dušan: *Deník druhé republiky*, s. 132.

49 K názorovému vývoji demokraticky orientovaných novinářů a publicistů za druhé republiky srov. zejména RATAJ, Jan: *O autoritativní stát*, s. 181–208.

50 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – HELEŠICOVÁ, Věra – MACHATKOVÁ, Raisa: *Tiskové pokyny*, s. 160–166.

51 Šlo o Jana Lobkowicze a JUDr. Miroslava Hlávku, představitele Akce národní obrody (ANO). Dne 23. ledna 1939 ministerstvo vnitra požadovalo další zásah proti ANO: *Podle telefonického pokynu ministerstva vnitra žádám, aby byly potlačeny v časopisech inzeráty, jimiž „Akce Národní Obrody“ hledá osoby /nacionalisty, arijce/ jako pozorovatele do židovských podniků.* Tamtéž, s. 173.

52 Tamtéž, s. 170.

nání rychlé nápravy.⁵³ Konzervativní politici, kteří po Mnichovu převzali břímě zodpovědnosti a snažili se vybudovat nový národní a sociální model státu, však netušili, že jejich snahy budou marné. O osudu druhé republiky bylo totiž v podstatě rozhodnuto. Měsíc předtím, 17. prosince 1938, doplnil říšský kancléř Hitler svou všeobecnou směrnicí k likvidaci *zbytku Česka*, vydanou již 21. října 1938.⁵⁴

Jedním z důsledků návštěvy v Berlíně bylo – vedle jednání vedení strany Národní jednoty o dalších protidemokratických krocích, např. o zrušení Národní strany práce či rozpuštění již formálního parlamentu – také utužení cenzury. Kromě předběžné cenzury přistoupily tehdy úřady k pozastavení a nakonec i zákazu jednotlivých tiskovin. Dne 25. ledna 1939 pražské policejní ředitelství pozastavilo vydávání legionářského deníku *Národní osvobození*, ideově spjatého s předmnichovskou republikou. Stejný zákaz postihl *Hlas mladých*, časopis Národního hnutí pracující mládeže, a další legionářský čtrnáctideník *Čin*.⁵⁵

Politicky utužení cenzury předjímал projev R. Berana na sjezdu Mladé Národní jednoty, který se konal 29. ledna 1939 v Brně. Ministerský předseda mj. prohlásil: *Je nutno zvláště dáti mimořádný pozor na tisk, brožury, na letáky, na projevy na schůzích*. Zdůvodňoval to tím, že každý *nerozvážný projev tisku může mít dalekosáhlé následky pro celý stát*.⁵⁶ Ve stejném duchu vystoupil na poradě

přednostů okresních úřadu a politických expozitur českých zemí ministr vnitra Otakar Fischer. Zopakoval již dříve vyhlášenou direktivu, že tisk musí být řízen v duchu *rozumné národnostní, politické a třídní snášenlivosti*. Periodika, která by se nechtěla novým poměrům podřídit, měla být po předcházejícím souhlasu zemského úřadu zastavena.⁵⁷

Tiskové poměry upravoval další pokyn z 31. ledna 1939, který omezoval *nadměrné a politicky i hospodářsky neodůvodněné vydávání nových časopisů* a ukládal podřízeným státním policejním a okresním úřadům, *aby dříve, než vezmou na vědomí podle § 10 tiskového zákona vydávání nového časopisu, vyžádaly si vždy pokyn ministerstva vnitra, zda vydávání takového časopisu má být připuštěno*. Zároveň měly *dotyčné úřady ministerstvu vnitra předložit opis oznámení o vydávání nového časopisu se zprávou o všech důležitých okolnostech, zejména o financování časopisu, a jde-li o časopis politický, též se stručnou informací o osobách vydavatelského a redakčního kruhu a jejich dosavadní politické činnosti*. Pokud by nebylo možné provést *potřebné šetření a vydání pokynu [...] do 8 dnů po učiněném oznámení, budiž vydávání časopisu zamezeno vydáním zákazu podle § 10 zákona o mimořádných opatřeních /č. 300/1920 ve znění zákona č. 125/1933 Sb. z. a n./*⁵⁸

Stále silnější závislost na aktuální politické situaci, sílící snaha o ovládnutí tisku a změnu některých priorit vládní politiky lze vysledovat v novém

dokumentu tiskového odboru předsednictva ministerské rady. Přísně důvěrný „Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, platných dne 1. února 1939“ opět aktualizoval platné směrnice pro řízení cenzury, respektive tisku. První část dokumentu „Všeobecné zásady“ precizovala posláni cenzorů: *„Úkolem pánů úředníků tiskové dozorcí služby /TDS/ jest, aby v přímém styku s redakcemi listů působili nejen negativně k tomu, aby tisk neztěžoval ani nekřivil úkol vlády, nýbrž i pozitivně, aby napomáhal snahám vlády a podporoval ji. Za projevy tisku jest v cizině činěna odpovědnou vždy vláda. A proto je třeba při každé vhodné příležitosti upozorniti, že tisk má stejně velikou odpovědnost za osudy státu jako vláda a musí si proto ukládati rezervu, býti zdrženlivým ve svých úsudcích a zejména v kritice. Zdrženlivost však je nutná i pokud jde o fakta. Je třeba tlumiti všechny nenávislné a štvavé tóny a působiti ke psaní věcnému a smířlivému v duchu součinnosti*.

Potlačovati jest všechny zprávy, úvahy, citáty, obrázky i inzeráty, které jsou v rozporu s těmito zásadami. Při tom jest přihlížeti nejen k věcnému obsahu zprávy a slovnímu znění, nýbrž i její úpravě a způsobu umístění, jakož i k nevyslovenému spodnímu tónu, kterým má na čtenáře působiti. Zvláště to platí o nadpisech zpráv.

Nesmějí býti propouštěny zprávy, které svým obsahem nebo zevní úpravou, náznaky a tendencí, třebas nevyslovenou, mohly by ve čtenářstvu buditi pobouření nebo neklid...

53 DOUDĚRA, Karel: *Republika na úvěr*, s. 248. Chvalkovský krátce poté před vedoucími představiteli stran Národní jednoty prohlásil, že k udržení samostatnosti je třeba přestat přeceňovat své síly a zakázat tisku, *aby se míchal do zahraniční politiky*. Tamtéž, s. 250.

54 *Československo a norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Ministerstvo informací, Praha 1946, s. 324.

55 Toto represivní opatření se dotklo i Učitelských novin, Národní myšlenky, Četnického obzoru, Četnických listů, Policejních rozhledů. PASÁK, Tomáš: *Periodický tisk za nacistické okupace*, s. 44.

56 Tamtéž.

57 PASÁK, Tomáš: *Problematika protektorátního tisku*, s. 157. Venkov tehdy dokonce psal: *Omezení svobody projevu je diktováno vyšším státním zájmem a tomuto vyššímu zájmu se musí každý jednotlivec podrobiti. Duchovní neutralita se musí státi obecným přesvědčením celého národa*. DOUDĚRA, Karel: *Republika na úvěr*, s. 252.

58 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – HELEŠICOVÁ, Věra – MACHATKOVÁ, Raisa: *Tiskové pokyny*, s. 174–175.

Otakar Fischer (1884-1968) byl ministrem vnitra od 1. 12. 1938 do 27. 4. 1939

Foto: ČTK

Ve vztahu k zahraniční politice Česko-Slovenska bylo požadováno: *Jest dbáti, aby referování tisku neodchylovalo se od základních směrnic zahraniční politiky státu a aby bylo vedeno v duchu snahy o přátelskou spolupráci se všemi státy, obzvláště s našimi sousedy. Potlačiti jest vše, co by mohlo zkazit dobrý poměr ke kterémukoliv cizímu státu, a to ať jde o projev vysloveně nepřátelský, nebo o narážky a nevyslovený, ale pocíťovaný smysl zprávy /tzv. spodní tón/ [...] Potlačiti jest všechny přímé i nepřímé nájezdy proti cizím státům, jejich hlavám a vedoucím státníkům. Není dovoleno zesměšňovati význačné zahraniční osobnosti [...] Projevy cizích vládních činitelů, týkající se Česko-Slovenska, lze propustiti jenom ve znění ČTK nebo se souhlasem ústředí TDS.*

Potlačiti jest zneklidňující komentáře zahraničního tisku o našich zahraničních vztazích, propustiti lze jen zprávy věcné a příznivé [...] Jest se vystříhati takových kritik komunismu, které by mohly být vykládány jako nepřátelské stanovisko k sovětskému státu ruskému.

Potlačiti jest zprávy, které líčí dnešní stav věcí v Německu jako přechodný...⁵⁹

Počátkem února 1939 se ministerstvo vnitra snažilo dokončit likvidaci komunistického tisku, případně dalších levicových periodik inklinujících k politice KSČ. S odkazem na příslušný výnos ministerstva vnitra z 3. února 1939 stanovil o šest dní později Zemský úřad v Praze: *Aby mohlo být učiněno jednotné opatření podle § 5 zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran*

č. 201/1933 Sb. z. a n. ohledně vydávání periodických tiskopisů, které sloužily účelům komunistické strany před jejím rozpuštěním nebo které slouží dosud účelům této rozpuštěné strany, žádám [...] aby byl ihned sestaven a sem předložen trojmo seznam všech časopisů, vydávaných v tamním správním obvodu, jež lze pokládati za časopisy rozpuštěné strany komunistické nebo za časopisy komunistického směru, při čemž budiž výslovně poznamenáno, které z nich byly již podle § 10 zákona o mimořádných opatřeních zastaveny.

Do seznamu budtež pojaty kromě časopisů, sloužících vysloveně politické činnosti komunistické strany, a časopisů odborových a okrajových složek komunistické strany obsahu převážně literárního a odborového i časopisy, pokládané za komunistické spíše podle členů vydavatelského a redakčního kruhu - bývalých příslušníků strany komunistické.

U každého časopisu, zařazeného do tohoto seznamu, budtež uvedeny bližší údaje...

Tiskový pokyn ze dne 10. února 1939 se týkal vnitřní česko-slovenské politiky: *Podle telefonického pokynu ministerstva vnitra z dnešního dne žádám, aby byly potlačeny v tisku všechny články, obsahující nepřívětivou kritiku opatření slovenské vlády, jímž bylo zastaveno vydávání časopisu společnosti „Melantrich“ na Slovensku. Slušná kritika tohoto opatření budiž dovolena.⁶⁰*

Přísně důvěrný oběžník Zemského úřadu v Brně z 18. února 1939 upozorňoval podřízené úřady na zvýšenou aktivitu zakázané komunistické strany, organizační přípravy pro *výstavbu ilegálního hnutí ve větším rozsahu*. Zmínil úřední zásah proti prvnímu číslu ilegálního časopisu *Dělník* a uložil všem úřadům, aby dne 21. února 1939 v ranních hodinách provedly *zevrubně domovní prohlídky*

59 Tamtéž, s. 176-184.

60 Tamtéž, s. 186-187.

u všech bývalých funkcionářů rozpuštěné strany komunistické a v bytech všech osob, které by přicházely v úvahu jako podezřelé z ilegální činnosti ve smyslu shora líčeném.⁶¹

I přes snahy určitých politických kruhů dosáhnout v mediální oblasti sblížení s německým tiskem a reflektovat dosavadní vnitropolitické změny i novou zahraničněpolitickou orientaci se ještě po 17. únoru 1939 z říšsko-německé strany objevovaly výtky, že některé deníky nezastávaly stanovisko smířlivé sousedské spolupráce. Tisk velmi citlivě reagoval na každý posun politické situace.⁶² Podle údajů Syndikátu čs. novinářů bylo v únoru bez zaměstnání dvě stě jeho členů a téměř třetina všech typografů.⁶³

Dne 28. února 1939 skončila branná pohotovost státu a tím také funkce Ústřední cenzurní komise při ministerstvu vnitra. Orgány tiskové přehlídky provádějící cenzuru, kupř. státní zastupitelství, již napříště nebyly podřízeny této instituci.⁶⁴ Dne 1. března 1939 vstoupil v platnost poslední předokupační „Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku“, který prohluboval dosavadní cenzurní praxi. Kombinace souborných přehledů a zvláštních pokynů pro šéfredaktory, vydávaných tiskovým odborem předsednictva minis-

terské rady, ovlivňovala tisk v souladu s celkovým politickým vývojem státu. Projevilo se to zejména v postojích k diplomatickému uznání Španělska generalissima Francisca Franca, dále v otázce postupu vůči komunistickému podzemí. *Uveřejňování zpráv o podzemní činnosti komunistů nebo i jiných ilegálních akcích, o něž se občas některé nezodpovědné živly pokoušejí, znamená namnoze ztížení nebo i zmaření vyšetřování nebo pátrání státně bezpečnostních orgánů a může mít i nepřijemný pro nás ohlas v zahraničí...* Dramatičnost nepostrádaly ani poslední pokyny cenzury druhé republiky v době slovenské krize a při demonstracích Němců v jazykových ostrůvcích na Moravě ve dnech těsně před 15. březnem 1939.⁶⁵

Nacistické orgány vedle podpory slovenských separatistů neustále zintenzivňovaly tlak na přivržence postupné paralyzace Česko-Slovenska. Dne 9. března 1939 ústřední vláda vyhlásila na území autonomního Slovenska stanné právo. Složitou situaci nezvládla ani nově jmenovaná česko-slovenská vláda. Po jednání vůdce Hlinkovy slovenské ľudové strany Jozefa Tisa v Berlíně zakončil rozpad Česko-Slovenska v poledne 14. března 1939 slovenský sněm, který hlasoval o samostatnosti Slovenské republiky.

Večer téhož dne přijel Emil Hácha s ministrem Chvalkovským do Berlína, kde je hodinu po půlnoci přijal Adolf Hitler. Po nevybíravém nátlaku podepsal státní prezident před čtvrtou hodinou ranní 15. března 1939 „Prohlášení německé a česko-slovenské vlády“: *Československý prezident [...] klade osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou vůdce Německé říše...*⁶⁶ Jednou z podmínek, ke které se zavázali, bylo zachování plné zdrženlivosti ve veřejných projevech, v tisku, divadle a rozhlase.⁶⁷ Ráno zaplavili vojáci v šedozeleň uniformách německé armády zbytek republiky.

Vláda druhé republiky v řízení tisku navázala na mimořádnou situaci ohrožení republiky v září 1938. Podřízení tiskové prohlídky tiskovému odboru předsednictva ministerské rady umožnilo sérii následujících kroků umístit ve státním zájmu cenzory přímo do redakcí jednotlivých listů. Aparát tiskové cenzury negativně neovlivnilo ani zrušení Ústřední cenzurní komise, naopak poměrně rychle reagoval na veškeré možné nuance, kterými se čeští a moravskoslezští novináři snažili cenzuru přelstít. Spolu s Janem Tesařem lze konstatovat, že omezování *demokratických svobod [...] a faktické zrušení parlamentarismu připravily německému okupačnímu režimu cestu a ulehčily mu práci...*⁶⁸

61 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila: *Likvidace komunistického tisku*, s. 29–30. Oběžník vycházel z pokynu zemského prezidenta v Čechách z 9. února 1939: *Podle došlých důvěrných zpráv pracují funkcionáři bývalé strany komunistické nadále ilegálně a zahájili již přípravné organizační práce pro výstavbu ilegálního hnutí ve větším rozsahu [...] hlavně v budování závodních buněk ve větších průmyslových podnicích, [...] Schůzky a školení konají se v malých skupinách v bytech. [...] má být vybírán zvláštní příspěvek, který bude věnován výhradně na ilegální tisk...* TOMÁŠEK, Dušan: *Deník druhé republiky*, s. 182–183.

62 PASÁK, Tomáš: *Problematika protektorátního tisku*, s. 57. Krátce nato Chvalkovský tajemníkům a předním novinářům strany Národní jednoty na setkání v Praze kromě výtek směřoval tato slova: *Stát ještě není mimo nebezpečí. Nemůžeme si zahrávat s osudem, aby se Mnichov nestal předmlouvou nové katastrofy. Je nutno čelit každé propagandě, která chce v lidu udržovat naděje na návrat starých časů.* DOUDĚRA, Karel: *Republika na úvěr*, s. 256.

63 Tamtéž, s. 251.

64 PASÁK, Tomáš: *Problematika protektorátního tisku*, s. 55.

65 Tamtéž, s. 57; týž: *Český periodický tisk*, s. 157–158. Srov. též BUBENÍČKOVÁ, Růžena – HELEŠICOVÁ, Věra – MACHATKOVÁ, Raisa: *Tiskové pokyny*, s. 197–198.

66 *Dokumenty k historii mnichovského diktátu, 1937–1939*. Praha 1979, s. 405.

67 PASÁK, Tomáš: *Český periodický tisk*, s. 158. K dalšímu vývoji protektorátního tisku po 15. 3. 1939 srov. GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Themis, Praha 1996, s. 9n.

68 TESAŘ, Jan: *Protiněmecká opoziční jednota na počátku okupace*. In: *Z počátků odboje*, s. 459.